

РОЗДІЛ І. ЕКОНОМІКА ТА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Ваколюк Г.М., старший експерт

Науково-дослідний експертний криміналістичний центр

м. Вінниця, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТОМ-ТОВАРОЗНАВЦЕМ ВАРТОСТІ
ТОВАРІВ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ**

**PECULIARITIES OF DETERMINATION OF EXPERT OF GOODS IN MODERN
ECONOMIC CONDITIONS**

Анотація. У статті проаналізовано методи проведення експертної оцінки, що застосовуються під час визначення ринкової вартості об'єкта оцінки та проведено аналіз їх використання.

Ключові слова: ринкова вартість, залишкова вартість, ліквідаційна вартість, інвестиційна вартість, спеціальна вартість.

Abstract. The article analyzes the peer review methods used to determine the market value of the valuation entity and analyzes their use.

Keywords: market value, residual value, liquidation value, investment value, special value.

Постановка проблеми. Відшкодування майнової шкоди, завданої злочином, відіграє важливу роль при усуненні наслідків злочину та відновлення порушених прав громадянина. В той же час розмір нанесеної шкоди прямопропорційний вартості викраденого майна і це підтверджується законодавчо. Як свідчить практика існують різні критерії щодо встановлення вартості майна, яким заволоділа особа. Непростим є і процес з'ясування вартості викраденого на практиці. Отож система визначення вартості майна, яким незаконно заволоділа особа, принципи що використовують за основу при здійсненні такої оцінки, вимагають більш прискіпливого дослідження, через те що безпосередньо впливають на правильну кваліфікацію вчиненого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У кримінально-правовій літературі система визначення розміру спричинених збитків, величини викраденого був предметом дослідження у працях О. І. Бойцова, Н. А. Лопашенко, Ю. І. Ляпунова, В. О. Навроцького та інших науковців. Проте у своїх працях науковці робили наголос на питаннях системи встановлення вартості викраденого чи визначення величини спричиненого збитку. Однак вивчення ж конкретних еталонів, що беруться за підстави в ході визначення вартості майна, яким заволоділа особа, окремо не проводилося.

Мета роботи – аналіз значення відповідних критеріїв для встановлення вартості майна, яким протизаконно привласнили, визначення і мотивування раціональності застосування саме таких критеріїв, як бази для визначення вартості майна.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі суспільного розвитку значно зросла потреба у залученні спеціалістів у галузі товарознавства, а саме у судово-товарознавчій експертизі, під час розслідування та судового розгляду кримінальних, господарських і

цивільних справ. При цьому головним завданням експерта-товарознавця є встановлення вартості різних товарів і послуг з урахуванням усіх чинників, які впливають на їх споживчі характеристики. Експерт (судовий експерт) – особа, що володіє спеціальними знаннями, яку залучають органи досудового розслідування, суд для проведення експертизи. Процесуальним законодавством визначені підстави і умови проведення експертизи, права і обов'язки експерта.[12]

Зазвичай відповідальність за визначення розміру заподіяної шкоди власнику майна покладена на експерта, який використовує методичний підхід, на основі якого експерт здійснює розрахунок вартості заподіяної шкоди власнику майна внаслідок вчинення крадіжки, шахрайства та інших кримінальних вчинків, обов'язково враховуючи специфіку ринкових умов господарювання.

Відповідно до вимог нормативних документів товари оцінюють за ринковими цінами з урахуванням їх фактичного стану (товарного вигляду) та зношення. Вироби, споживчі властивості яких відповідають вимогам усіх чинних нормативних документів і законодавчих актів, мають бути оцінені за ринковими цінами, тобто за ринковою вартістю.

Згідно з Міжнародними стандартами оцінки вартість являє собою ціну, про яку найбільш ймовірно повинні домовитися покупці і продавці товарів або послуг, що є для покупки. Вартість є не фактом, а розрахунковою величиною ціни конкретних товарів і послуг в конкретний момент часу відповідно до обраного тлумаченням вартості. Вважається, що економічне поняття вартості відображає погляд ринку на вигоди, одержувані тим, хто є власником цих товарів або користується даними послугами на дату оцінки

Ринкова вартість – це найбільш вірогідна ціна на дату оцінки, за яку товар може бути продано на відкритому конкурентному ринку за відсутності додаткових інвестиційних умов, угоди між зацікавленими та незалежними сторонами. Ринкова вартість є величиною розрахунковою (тобто це реальна ціна продажу), її визначають за умов найефективнішого використання об'єкта оцінки. Регулятором ринкових цін є попит і пропозиція на товари певної якості [1].

Використання ринкової вартості як бази оцінки під час укладання договору на проведення експертизи товару можливе за умови відповідності угоди, у зв'язку з якою проводиться експертне дослідження, змісту поняття ринкової вартості. При цьому умови такої угоди не повинні передбачати будь-які додаткові обмеження або вимоги, що впливають на майбутню економічну вигоду від використання покупцем об'єкта оцінки. Для визначення ринкової вартості враховується найбільш ефективно використання об'єкта оцінки [5; 6]. Визначення ринкової вартості об'єкта експертної оцінки можливе із застосуванням усіх методичних підходів у разі наявності необхідної інформації.

Методи проведення експертної оцінки, що застосовуються під час визначення ринкової вартості об'єкта оцінки у разі використання порівняльного підходу, повинні ґрунтуватися на результатах аналізу цін продажу (пропозиції) на подібний товар. Витрати на відтворення (заміщення) повинні визначатися на дату оцінки з урахуванням ринкових цін. Під час прогнозування грошового потоку та відповідної норми доходу повинен бути врахований вплив ринкових умов на функціонування (використання) об'єкта оцінки, виходячи з принципу його найбільш ефективного використання [7]. Визначення ринкової вартості об'єкта експертної оцінки за допомогою порівняльного підходу ґрунтується на інформації про ціни продажу (пропозиції) подібного товару, достовірність якої не викликає сумнівів у експерта. У разі відсутності або недостатності зазначеної інформації у висновку

експерта зазначається, якою мірою це вплинуло на достовірність висновку про ринкову вартість об'єкта експертної оцінки. За відсутності достовірної інформації про ціни продажу подібного майна ринкова вартість об'єкта експертної оцінки може визначатися на основі інформації про ціни пропозиції подібного товару, зважаючи на відповідні поправки, які враховують тенденції зміни ціни продажу подібного товару порівняно з ціною їх пропонування. За наявності істотного впливу зовнішніх факторів (соціально-економічних, політичних, екологічних тощо) на ринок подібного майна, що призводить до фактичної неможливості надання аргументованого та достовірного висновку про ринкову вартість, у висновку експерта даються додаткові роз'яснення та застереження. При цьому експерт має право надавати висновок про ринкову вартість об'єкта оцінки, що ґрунтується, зокрема, на інформації про попередній рівень цін на ринку подібного товару або на припущенні про відновлення стабільної ситуації на ринку [8]. У висновку експерта про вартість об'єкта оцінки експерт відображає факт включення або невключення до ринкової вартості суми податку на додану вартість. Оціночні процедури, пов'язані з визначенням ринкової вартості, здійснюються з урахуванням включення або невключення до неї суми податку на додану вартість. Умова щодо визначення ринкової вартості з включенням суми податку на додану вартість зазначається у договорі на проведення експертної оцінки товару [9].

Застосування неринкових видів вартості під час укладання договору на проведення оцінки майна можливе у випадку невідповідності умов угоди, у зв'язку з якою проводиться оцінка, хоча б одній з умов, яка висувається для визначення ринкової вартості, крім випадків, зазначених в абзаці третьому пункту 11 Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» [4]. Вибір неринкового виду вартості обґрунтовується у звіті про оцінку товару. До неринкових видів належать вартість заміщення, вартість відтворення, залишкова вартість заміщення (відтворення), вартість у використанні, споживча вартість, вартість ліквідації, інвестиційна вартість, спеціальна вартість, ліквідаційна вартість, чиста вартість реалізації, оціночна вартість та інші види, порядок визначення яких установлюється окремими національними стандартами. Неринкові види вартості як база оцінки визначаються за допомогою методів та оціночних процедур, які ґрунтуються на результатах аналізу корисності або призначення об'єкта оцінки, а також вивченні впливу умов використання або способу відчуження об'єкта оцінки. Для визначення неринкових видів вартості як бази оцінки використовується інформація про подібний товар у частині, в якій вона відповідає вимогам, що висуваються до певного неринкового виду вартості. Неринкові види вартості переважно визначаються на основі інформації щодо угод, які уклалися з умовами та обмеженнями, подібними до мети, з якою проводиться оцінка.

Залишкова вартість заміщення (відтворення) як база оцінки визначається із застосуванням витратного підходу і використовується для проведення експертної оцінки спеціалізованого товару, у тому числі для ведення бухгалтерського обліку з метою визначення його вартості згідно з положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Якщо умови угод щодо спеціалізованого товару, для укладання яких проводиться оцінка, відповідають вимогам, що висуваються для визначення ринкової вартості, залишкова вартість заміщення (відтворення) може дорівнювати їх ринковій вартості [3].

Визначення вартості у використанні полягає у проведенні оцінки об'єкта без урахування принципу найбільш ефективного використання. Вартість у використанні визначається для об'єктів оцінки, щодо яких планується подальше використання специфічним запланованим або існуючим способом.

Вартість ліквідації розраховується як сума валових доходів, які очікується отримати від реалізації об'єкта експертної оцінки як єдиного цілого або його складових частин, виходячи з принципу найбільш ефективного використання за вирахуванням очікуваних витрат, пов'язаних з такою ліквідацією. У разі, коли за результатами розрахунків вартість ліквідації становить від'ємну величину, її значення встановлюється у розмірі 1 гривні.

Інвестиційна вартість об'єкта оцінки використовується з метою врахування умов угоди, у зв'язку з укладанням якої проводиться експертна оцінка, в частині необхідності додаткового інвестування або виконання інших вимог, що потребує додаткових матеріальних витрат.

Інвестиційна вартість об'єкта оцінки у формі цілісного майнового комплексу, фінансових інтересів визначається переважно за допомогою дохідного підходу із застосуванням методу дисконтування грошових потоків, а об'єкта експертної оцінки у матеріальній формі – шляхом комбінування декількох методичних підходів. Під час визначення інвестиційної вартості товару у висновку експертизи аналізуються умови продажу (інвестування) та їх відмінність від типових умов продажу подібного товару на ринку, вплив зазначених умов на формування його вартості, у тому числі виходячи з принципу найбільш ефективного використання. Інформаційними джерелами, що дають змогу врахувати зазначені умови, можуть бути бізнес-план, проектно-кошторисна документація та документи, які підтверджують виконання певних робіт, результати аналізу впливу додаткових умов інвестування у процесі продажу об'єкта експертної оцінки тощо.

Спеціальна вартість об'єкта експертної оцінки визначається на основі розрахунку його ринкової вартості з подальшим збільшенням її на суму надбавки, яка встановлюється з урахуванням особливого інтересу потенційного покупця або користувача. Сума надбавки повинна бути обґрунтована у висновку експертизи окремо від ринкової вартості. Спеціальна вартість не може використовуватись під час оцінки об'єкта застави, визначення розміру відшкодування збитків та розміру прямих збитків. У разі продажу товару у строк, який є значно коротшим від строку експозиції подібного товару, переважно визначається його ліквідаційна вартість, якщо інше не передбачено законодавством. Для використання ліквідаційної вартості як бази експертної оцінки необхідно проводити додаткове дослідження відповідності умов продажу об'єкта експертної оцінки, для якого проводиться оцінка, типовим для ринку умовам продажу подібного товару. Визначення ліквідаційної вартості здійснюється на основі інформації щодо подібних угод з подібним товаром. Одним із способів визначення ліквідаційної вартості є застосування до визначеної ринкової вартості об'єкта оцінки знижувальних коефіцієнтів у порядку, встановленому законодавством, з метою стимулювання попиту потенційних покупців до придбання об'єкта оцінки [2]. Під час встановлення ліквідаційної вартості експерт повинен додатково визначити ринкову вартість об'єкта оцінки та зазначити у висновку експерта свої застереження щодо використання результатів такої оцінки [10].

Ринкова вартість та неринкові види вартості, які визначено для цілей продажу об'єктів оцінки, за вирахуванням витрат, що супроводжують продаж, у тому числі пов'язаних із сплатою податку на додану вартість, визнаються чистою вартістю реалізації [11].

З огляду на всі ці фактори при визначенні вартості під час реалізації конфіскованого й іншого майна, що переходить у власність держави, рекомендується використовувати знижку в розмірі 10-30% від первісної ціни. Якщо в основі розрахунку лежить ціна виробника, то знижка може складати до 50% від ціни підприємства-виготовлювача, тому що між

виготовлювачем і кінцевим споживачем існують організації-посередники. Чим більше посередників, тим вищим буде рівень цін.

Висновки. Таким чином, для аналізу рівня цін у практиці судово-товарознавчої експертизи при визначенні первісної ринкової вартості конфіскованого майна використовуються дані про первинні ціни на аналогічний товар, представлений на ринку України. Після цього узагальнюються результати і виводяться максимальна, середня чи мінімальна ринкові ціни за видами продукції із використанням сучасних методів розрахунку фактичної вартості досліджуваних товарів. Можна також використовувати метод експертної оцінки, заснований на професійному досвіді, де описові, якісні оцінки процесів і явищ не піддаються безпосередньому виміру та строгому розрахунку математичним чи чисельним методом або нормативними документами.

Список використаних джерел

1. Кардаш Н.М. Деякі особливості визначення вартості товарів (майна) при проведенні товарознавчих досліджень. *Криміналістичний вісник*. 2006. № 2 (6). С. 146-149.
2. Лозовий А.І. Методика визначення вартості майна. Харків: СПДФО Канюк Л.І., 2004. 112 с.
3. Методи оцінки майна: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 1891 від 10 груд. 2003 р. *Оцінка об'єктів у матеріальній формі: зб. нормат. док. по курсу навчання у 3 ч.* Ч. I. Харків: ХЦНТЕІ, 2007. С. 215–246.
4. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна та майнових прав»: Постанова Кабінету Міністрів України № 1440 від 10 вересня 2003 р. *Оцінка об'єктів у матеріальній формі: зб. нормат. док. по курсу навчання у 3 ч.* Ч. I. Харків: ХЦНТЕІ, 2007. С. 205-214.
5. Оцінка затратним методом. *Оцінка об'єктів у матеріальній формі: зб. нормат. док. по курсу навчання у 3 ч.* Ч. II. Харків: ХЦНТЕІ, 2007. С. 231-276.
6. Оцінка оборудованості. *Оцінка об'єктів у матеріальній формі: зб. нормат. док. по курсу навчання у 3 ч.* Ч. II. Харків: ХЦНТЕІ, 2007. С. 276-279.
7. Павленко О.В. Рекомендації, щодо оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави: методичний посібник. К.: Вид-во НДІСЕ, 2005.
8. Петрова І.А. Загальні засади судово-товарознавчої оцінки майна (товарів) та об'єктів інтелектуальної власності в Україні: монографія. Харків: ХНУВС, 2010. 224 с.
9. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України № 26558-III від 12 липня 2001 р. *Оцінка об'єктів у матеріальній формі: зб. нормат. док. по курсу навчання у 3 ч.* Ч. I. Харків: ХЦНТЕІ, 2007. С. 101-111.
10. Про Порядок обліку, зберігання, оцінки конфіскованого та іншого майна, що переходить у власність держави, і розпорядження ним: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1998 р. № 1340. *Оцінка об'єктів у матеріальній формі: зб. нормат. док. по курсу навчання у 3 ч.* Ч. III. Харків: ХЦНТЕІ, 2007. С. 186-192.
11. Про ціни і ціноутворення: Закон України № 507-12 від 3 грудня 1990 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1990. № 52. Ст. 650.
12. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2004, № 40-41, 42, ст.492 Документ 1618-IV, чинний, поточна редакція – Редакція від 19.07.2019, підстава - 142-IX